

FAZEKAS SÁNDOR

„Úgy jó, ahogy van”?

VERSCIKLUSOK A BALASSI-KÓDEXBEN

Bevezető

Amióta a hatvanas évek közepén a Gerézdi–Klanczay-sejtés megfogalmazódott, mely szerint a Balassi-kódexből kiolvasható egy 3×33-as verssorozat koncepciója, az előbbi által felvetett, s az utóbbi által meggyőző érvrendszerre alakított elmélet uralkodott, s még ma is erősen jelen van a Balassi verses életművéről való gondolkodásban. Az elmélet szerint Balassi két szerelmes ciklust és egy istenest tervezett írni, a versek élére (s ezt Rimaytól véljük tudni) a Szentháromság-himnuszokat tervezte állítani. Habár az elméletet azóta jelentős kritika érte, oly erős argumentációt kapott Horváth Iván kánonformáló erejű könyvében s a középiskolás tananyagban, hogy egyetlen, szűk szakmai körben terjesztett tanulmányával¹ Horváth nem írhatta fölül az évtizedes koncepciót, különösen most, hogy könyvének reprint kiadása ezt az állapotot még inkább konzerválja. Az alábbiakban arra próbálok javaslatot tenni, hogy talán jó lenne a nagy, átfogó cikluselméletek helyett kisebb verscsoportokban gondolkodni, melyekben jóval markánsabb kohéziós erők működnek, mint a korábban elgondoltakban. Ez a felvetés azzal a következménnyel jár, hogy Balassi életművét nem egy 1589-ben véglegesített, az egész életművet átfogó rendszerként kell értelmeznünk, hanem több, rövidebb, önálló ciklus füzéréként, melyek nem kizárólagosak: átfedések, kapcsolódások vannak közöttük. Vannak olyan kompozíciók is, melyeket – noha azokat nem maga Balassi hozta létre – szintén tekintetbe kell vennünk az életmű értékeléséhez, azokat azonban szigorúan el kell választanunk a Balassi által létrehozottaktól; e különbségtételt Horváth Balassi-könyve (mestere, Varjas Béla nyomán, akinek kiadása részben Rimay koncepciójának hatása alatt állt) nem teszi meg.

Felvetéseink javarészt nem újak; érvelésünk több ponton érintkezni fog az e kötetben foglalt tanulmányokéval és Horváth Iván említett tanulmányával, leginkább azonban Pírnát Antal könyvével,² melynek megállapításai talán mindeddig nem váltották ki kellő figyelmet, még akkor sem, ha Benke Gábor friss ItK-recenziója³ igyekezett ezt a hiányt pótolni.

¹ Horváth Iván: *Az eszményítő Balassi-kiadások ellen*. In *Művelődési törekvések a korai újkorban: Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, Szeged, 1997. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 35), 191–203.

² PIRNÁT Antal: *Balassi Bálint poétikája. Humanizmus és reformáció 24.*, szerk. Jankovics József, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.

³ Megjelent az Itk 2003. 4–5. számában.

1. Házassága előtt szerzett énekek

E verscsoporttal a különszám több tanulmánya is behatóan foglalkozik, így jómagam csak néhány megjegyzést szeretnék fűzni ehhez a ciklushoz. Vizsgálódásaim során néhány verstípust, s azokból szerveződött kisebb verscsoportot véltem felfedezni; ezekről szeretnék néhány megállapítást tenni. Az első, hogy a verscsoport eredetileg nem harminchárom, hanem harmincöt darabot tartalmazott; a versek után található prózai megjegyzés világosan tájékoztat, hogy „kettő híja” van a Balassi házassága előtt írott verseknek. Tehát e sorok írója már az első harminchárommal sem érthet egyet. A második, hogy a versciklus első darabja nem illeszkedik hézagmentesen a többihez; utólag kerülhetett a kompozíció élére; megfejtésével legutóbb Vadai István tett kísérletet.

Ami a versek típusait illeti, tartalmi elemek alapján többféle osztályozásra nyílik lehetőség. Az első típusba az ajándékversek tartoznak: a kódex számozása szerint a 2., 3., 5., illetve a 22., 24., 26. számú darabok tartoznak ebbe a csoportba. Közös jellemzőjük, hogy a fikció szerint egy ajándéktárgy (gyűrű, gyémántkereszt) mellé készült versek, melyek általában nem akrosztichonosak (kivéve a 2.), illetve nem datáltak (kivéve a 24.). A 22. verstől a 28. darabig egy rövid kis ciklust találhatunk a ciklusban: az ajándékversek kesergőversekkel váltakoznak. Az alciklus darabjait összekapcsolja, hogy a két típus egy-egy datált verse alapján egy időben, 1578-ban keletkeztek, s az ajándékversre a szerelmes nevet akrosztichonjában megőrző, a köztük lévő távolságon, illetve a kedves kegyetlenségén búslakodó versek válaszolnak. A kis verscsoporton belül az első Krusith Ilona, a másik kettő azonban Losonczi Anna nevére íródott; kérdéses, hogy női dalokról lenne-e szó; a huszonötödik vers esetében mindenesetre felmerül ez a gyanú. A kesergőversek adják a versciklusnak majdnem felét, ezek mintegy egyharmada akrosztichonos. A többi verscsoportból kevesebb található a ciklusban: az álomról szóló versek például három kesergőverset fognak közre (16–20.). Latin címük van, s a kompozíciókban fontos szerepet tölt be az álom: az elsőben szerelme jó hírének megvédésére kéri, míg második álmában kedvese megölni készül Balassit. A verscsoport közepén álló, 18. számú vers az egész ciklus egyik legkülönösebb darabja: címe szerint „Kiben örül, hogy megszabadult az szerelemtől”. Két kesergővers közé tehát egy „boldog” darab van illesztve, mely a szerelem megszüntét rögzíti. Ez a vers olyan, mintha a sztoikus Rimay János írta volna: ha valahol, talán ebben a darabban érhető tetten Balassira tett hatása, melyről, noha két forrásunk is tudósít róla, a szakirodalom (joggal) nincs teljesen meggyőzve. Míg azonban Rimay versei szinte kizárólag ezt a szerelemtől mentes állapotot hirdetik, Balassi éppen ellenkezőleg: a szerelem győzhetetlen hatalmáról ír, nem pusztán verseiben, hanem a *Szép Magyar Komédia* előszavában is. E mikro- és makrokörnyezetben nem érthetjük másként a verset, mint a keserűség vagy a pillanatnyi nyugalom megnyilvánulását; már a következő vers titkos, de erős szerelemről számol be. Hangsúlyoznunk kell, hogy ezek a verscsoportok nem vetíthetők rá Balassi valós életrajzára: többjüknek, mint a két álomversnek is, idegen mintája van, s Balassi más pontokon oly sok szerzői tudatosságot árul el (erről még lesz szó a későbbiekben), hogy csupán helyenként érdemes kapcsolatot keresni az élet és az életmű között.

A versciklusnak természetesen vannak pozitív tartalmú darabjai is. Külön műfajt képvisel a tavaszdicseret, mely két egymást követő darabban, a 11. és 12. számúban tűnik fel. Az első alkotás a „*Borivóknak való*” címet kapta; míg alcíme „*In laudem verni temporis*”,

azaz a tavasz idejének dicsérete. A latin cím sokkal inkább illik a vershez, mint a magyar, hiszen a „borivók” csak a vers utolsó sorában kerülnek elő, egy „igyunk” felszólítás formájában. Míg a magyar cím a tavasz dicséretet tréfásan értelmezi át, a latin megmarad a tartalom pontos megjelölésénél: itt valamiféle távolság látszik lenni latin és magyar címadás között; mintha a latin közelebb lenne a szerzőhöz, mint a magyar. Latin címek azonban csak helyenként bukkannak fel; így eshet meg, hogy néhány vers címe hiányzik, így a kiadásokban címként a nótajelzés, vagy a sorszám szerepel (ilyen a harmincadik ének, mely egy új tartalmi kategóriába tartozik, az „argumentumversek” közé, melyek később, a Júlia-ciklusban többször is felbukkannak; ezekről később lesz szó). A két tavasz dicséretet a második darab címe (Eiusdem generis) is kapcsolja egymáshoz. Témájuk azonos: a tavasz-i idő, a vitézi élet és a fiatalság dicsérete. Feltűnő, a szerelem mennyire hiányzik e versekből, sőt, „búszerző szerelem” néven kerül említésre; Vénusz és Mars, szerelem és vitézi élet tehát nem illenek össze. Nem lesz ez másként a Júlia-versek esetében sem: a híres katonaének csak a Júliáról szóló verssorozat befejezte után szerepel. A tavasz dicséret azonban nem katonaének: benne csak egy-egy versszak erejéig bukkan fel a vitézi élet; így kerülhetett a házassága előtt szerzett énekek ciklusába. A második vers akrosztichonos: Zsuzsannát említi, aki talán feltűnik a Júlia-ciklus egyetlen akrosztichonos versének versfőiben, Akrka (Farkas?) Susanam alakban. Noha ezt a tényt a szakirodalomban is megtaláljuk, eddig talán nem fordítottunk kellő figyelmet erre. Azzal, hogy egy más kedveshez írott vers hézagmentesen bekerül Balassi Júlia-ciklusába, az életrajzi olvasat ez esetben inlegitimé válik, s érvényessége nemcsak erre a versre, hanem az egész ciklusra nézve is megkérdőjeleződik; erről az összefüggésről a végén még lesz szó.

A versek következő csoportja sem ismeretlen a számunkra: argumentum, azaz vitatkozás, saját vélemény melletti érvelés zajlik bennük egy adott, szerelemmel kapcsolatos kérdés kapcsán. E vers esetében a szerelem hatalmáról folyik a vita. A mű azért is nevezetes, mert csonkán maradt ránk; valószínűleg a másolat eredetijéből hiányzott egy lap, vagy a másoló egyszerűen kettőt lapozott, s ezt a hibát nem vette észre. Beszélgetőtárs itt, s a Júlia-ciklusban előforduló darabok esetében is, leggyakrabban Balassi egy barátja; a beszélgetőhelyetet természetesen itt is fiktívnek kell tekintenünk. Olyan darabok is akadnak a vitaversek közt, melyek Cupidóval vagy Vénusszal, tehát képzelt szereplővel vitatkoznak, rendszerint kedvese kegyetlensége miatt. Balassi leghíresebb vitaverse a Júlia-ciklusban található, a „Bezzeg nagy bolondság” kezdősorú, 46. számú darab, mely Cupidó külsejének emblematisztikus elemeiről vitatkozik.

Vannak még a ciklusban reményversek, melyek a szerelem bizakodó állapotát ábrázolják; ezek szintén a ciklus elején, egymás után következnek (6., 7). Akrosztichonosak, s két különböző kedves, Bebek Judit és Morgai Kata nevére íródtak.

2. Júlia-ciklus

A Júlia-ciklussal kapcsolatban Pirnát Antal véleményéhez kell csatlakoznunk, aki huszonöt versből álló koncepciónak gondolta el a sorozatot; noha az ötlet már Eckhardt Sándorban fölmerült, a koncepciót részletesen Pirnát fejtette ki. A felvetés eléggé kézenfekvő, hiszen a kötetben ötvennyolcadikként beszámozott vers Júlia szépségének versben való megörökítését jelöli meg a versciklus céljának, mivel a szerző eredeti szándéka, Júlia

szerelmének versek általi elnyerése kudarcot vallott. Ez után prózai megjegyzés teszi egyértelművé a helyzetet: „Ez az Júliáról szerzett énekeknek az vége”. A helyzet azonban elvileg mégsem teljesen világos, hiszen a ciklus számozása még három versen keresztül tovább folytatódik, ezután pedig öt számozatlan vers következik. Pirnát szerint a Júlia-versekhez sorszámozott harminchárom mű utolsó öt versét egy bujdosóciklushoz kell számítanunk; ezek egy időben, Lengyelországba való kibujdosása előtt keletkeztek, s Balassi búcsúját öntik versbe hazájától, s (közvetve) szerelmétől, Júliától. A Pirnát-kötet egyik nagy érdeme, hogy Balassi versciklusait nem kapcsolja szorosan a költő életéhez; inkább olyan, nyugat-európai eredetű kompozíciós mintákat sejt a ciklusok háttérében, melyek megszabják a versciklusok tartalmát, s a fiktív szerelmi történet (mely azonban nem ön-életrajz!) cselekményét, s főleg kimenetelét. Pirnát meggyőzően érvel amellett, hogy az olyan szerelmes verseket tartalmazó kötet, melyek az udvari szerelem hatására születtek, nem végződhet másként, mint a szerelem kudarcával; e poétikai ténynek vajmi kevés köze van a költő valós életrajzához. A Júlia-szerelem hatására fogant másik mű, a *Szép magyar komédia* befejezését szintén a műfaj irányítja: a szerelem sok viszontagságon át végül beteljesül, hiszen a komédia szabályai lehetetlenné teszik, hogy a mű másképp érjen véget. (Az a tény, hogy a munka fordítás, több okból sem játszik szerepet a mű értékelésében: Balassi verseinek képére gyúrta át a munkát, több versét is a darabba illesztve, ráadásul a szereplők neveit is saját versciklusában találhatóéhoz alakította.) A Júlia-ciklus végét tragikusként szokás ábrázolni: a költő elbujdosik, miután Júliához fűződő érzelmei megcsalták. Ezt az olvasatot egy kortárs levél is támogatja, melyben Balassi hontalan, elkeseredett bujdosóként tűnik fel. Számomra azonban érthetetlen, hogyan kerül be a Júlia-versek és a „bujdosó-ciklus” közé négy, kifejezetten életvidám hangulatú vers: a Zsófia nevére írott udvarlóvers, a bécsi Zsuzsannáról és Anna-Máriáról írott latrikánus (azaz: „kurvás”) vers, majd a vitézi élet dicséretéről szóló, *Egy katonaének* címet viselő darab következik, melyben szintén szó sincsen a Júlia miatti bánatról. Ez után következik a kódex „nagy cruxként” ismeretes hiánya, mely kilenc istenes verset tartalmaz, s melyet Klaniczay megnyugtató módon pótol, Balassi istenes verseinek kiadásai alapján. A verseket a másoló nem írta be a kódexbe, csak a második darab első versszakáig, a többinek 15 oldalnyi helyet hagyott ki. A rekonstruált verseket a kiadások rendszeresen kivetik a ciklusból, mondván, hogy azok istenes és nem szerelmes versek lévén, nem illenek a versek közé. A következő, immár ismét szerelmes darab Margarétáról szól, akinek szépségét szintén nem homályosítja el más kedves emléke. Pirnát e verset is a bujdosóversek közé sorolja, noha az utolsó strófa tanúsága szerint Balassi „remete módjára” él a havasokban, ahol e verset írta, illetőleg fordította. A remeték arról ismeretesek, hogy a világtól elvonulva, magányosan élnek, és istenes dolgokról elmélkednek. Ez a meghatározás ugyan nem kis mértékben ellenkezik a vers szerelmes tartalmával, azzal azonban nem, hogy ez az opus közvetlenül kilenc istenes vers után következik. Ezek a versek – úgy gondolom – nem választhatóak le a ciklus testéről. Éppúgy Balassi sorsának válságosra fordulását panaszolják, mint az ezután következő két „bujdosóvers”: a Nyolc ifjú legény..., melyben hazájától és (versszerző) társaitól, illetve a De mit gyötressz lelkem..., melyben szerelmétől búcsúzik. Elmondható, hogy néhány bibliai hely vagy szereplő említésén túl nem választhatóak el a bujdosóénekektől, melyek között (korántsem véletlenül) egy istenes búcsúvers is akad. A Valahány

török bejt című, török eredetiből fordított rövid versciklust szintén a Júlia-ciklusba másolták, a bujdosóversek közé.

A ciklus gerincét a Balassi által használt, a szakirodalomban sokat vitatott, s Pirnát által tisztázott jelentésű terminussal „inventio poetica”-ként megjelölt művek adják, melyeknek célja Júlia meghódítása. Találhatunk azonban egy olyan további érvet is a Júlia-ciklus huszonöt versnyi hossza mellett, amely magától Rimay Jánostól származik. Pirnát Antal könyvében érvként hivatkozik arra, hogy Rimay tervezett Balassi-kiadásának előszava szerint a Júlia-versek közül mindössze kettőnek van latin argumentuma, noha „a kódexben öt latin címet is találunk, a poétikai műszavakat (dialogus, inventio poetica) nem számítva” (Pirnát a címet és az argumentumot ezen a ponton nem különbözteti meg egymástól, noha nyilvánvalóan tisztában volt a különbséggel). Mivel tehát Pirnát szerint Rimay kevesebb latin argumentumot ismert, mint a kódex, véleménye szerint az ő Balassi-kiadását nem szabad kiemelt fontosságú koncepcióként kezelni. Az okfejtés ellentmondásban áll Pirnát fentebb idézett megállapításával, mely szerint a Júlia-ciklus huszonöt versnyi terjedelmű: ha csak ezt a huszonöt verset vesszük figyelembe, annak valóban csak két latin argumentuma van. Rimay tehát ismerte a Júlia-ciklust, hiszen a két latin argumentum éppen a koncepció szempontjából igen fontos utolsó versek címe után találhatóak. Egyébként sem gondolhatjuk, hogy Rimay ne ismerte volna kellő alapossgal a Júlia-verseket, hiszen szerelmes versciklusát ezek a művek ihlették; verseinek sorozata (mely a Balassi-kódexben elődjéhez igen hasonló címmel szerepel) a szerelmes darabokat tekintve neves elődjével vitába szállva megtagadja a szerelem hatalmát, s Vénus helyett a szűz Diána javára dönti el a szerelmes élet és istenes erények közti vitát. Ugyanakkor nézetünk szerint is vitatható azonban Ács Pál eljárása, mely a szerelmes darabokat kiragadja a kódexbeli helyéről: Rimay ciklusa éppúgy tartalmazhatott istenes verseket, mint Balassi házassága előtt szerzett énekeié, éppen azért, mert az istenes élet Rimaynál végül legyőzi a szerelemnek alávetett, Balassi által követett életmódot, melyet a Celia-versek végén is megerősít. Rimay versciklusban is saját ideálja felé mozdítja el, írja át a Balassi-életművet, akárcsak az *Epicedium*ban. A képlet azonban ennél valamelyest bonyolultabb, hisz maga Balassi is írt egy verset arról, hogy örül a szerelemtől való megszabadulásnak (a vers a kódex 18. számú darabja); ha valahol, akkor talán itt tételezhető fel Rimay Balassi-versekre gyakorolt hatása, melyről a Balassi-kódex megjegyzése tudósít bennünket. A vers olyan, mintha nem is Balassi beszélne benne: azt állítja, neki elég a sólymok, agarak és a barátok társasága, szerelemről többé nem akar hallani. Ennek a nézetnek gyökeresen ellentmond a ciklus többi verse; talán ez az amúgy meglehetősen vegyes verssorozat leginkább különálló, legegységesebb darabja. Ez a ciklus, mely a Gerézdi-Klaniczay-sejtés kiindulópontját adta harminchárom versnyi hosszával, szintén nem harminchárom verset tartalmazott, akárcsak a Júlia-versek sorozata. A versek végén található prózai megjegyzés szerint a versek közül kettő hiányzik: az egyik egyszerűen elveszett (Vajon meddig akarsz még engem kesergetni...), illetve a másik Nyíri Báthori Istvánnál és Ungnádánál is volt: Láss hozzá, idvességemnek istene...), tehát elképzelhető, hogy eredetileg a ciklus 35 versből állt. A prózai megjegyzés nem állítja, hogy azoknak itt szerepelniük kéne; életrajz szerinti „dobozokba” (házassága előtt, illetve házassága után szerzett versek) rendezi a két verssorozatot, ahelyett, hogy egy vegyes szerelmekhez szóló ciklust, illetve egy Júlia-ciklust különítene el egymástól, úgy, ahogyan azt Rimay tette. Az ő kon-

cepciójának talán az lehet a szépséghibája, hogy a később, Lengyelországban keletkezett latrikánus vers (Szit Zsuzsánna, tüzet...) együtt szerepelt volna a házassága előtt szerzett verscikluséival, s ezek nemigen illenek össze. Az én véleményem szerint szerencsés lenne létrehozni egy „bujdosás-ciklust,” mely a kódexben az utolsó Júlia-vers és a „Valahány török bejt” között helyezkedik el. Ezeket az írásokat összeköti, hogy keletkezésük idejére Balassi a kolofonban nagyon pontosan utal: 1589. június végétől ez év szeptemberéig születtek. Tárgyuk is közös: a búcsúzás Júliától és Magyarországtól. Ezekben a versekben megjelennek azok az életrajzi elemek, melyek a Júlia-ciklus mitológiai történetre felfűzött menetéből hiányoztak; ily módon tehát egy jól megfogható, szilárd kompozíció jönne létre. Elképzelésünk a kódex sorrendjén nem változtat, a számozást azonban módosítja: nézetünk szerint a Júlia- és Celia-ciklusok végébe másolt darabok nem tartoznak ezekhez a verssorozatokhoz. Eljárásunk tehát nem csupán egy „bujdosó-ciklust”, hanem egy „latrikánus verspárt” is létrehoz, ezek elkülönítésére azonban nézetem szerint szükség van.

3. A Celia-ciklus

A Celia-ciklus sem problémamentes. Balassi e versfüzére is egy fiktív, de a valós életeményekkel bizonyos pontokon mégis kapcsolódó szerelmi történetet ad elő: a költő Júlia miatt Lengyelországba bujdosott, de a szerelem itt sem hagyta nyugodtan élni: a korábbi hölgyéhez mindenben hasonló Celiát küldte, aki miatt ismét alá kell vetnie magát a szerelemnek. Júlia és Celia alakjának összekapcsolása, melyet Balassi az első verstől kezdve hangsúlyoz, egy fontos jelenségre utal: nem csupán a múzsák, hanem a Júlia-ciklus és a Celia-ciklus is feltűnően hasonlít egymásra. Mindkettő Cupido és Venus szerepeltetésével írja le a szerelem történetét; mely a mitológiai szereplők és a valószerű elemek összeolvasztásával jön létre. Közös a Júlia-versekkel az a vonás is, hogy a Celia-ciklus utolsó két verse, mely két könnyűvérű lengyel leányhoz, Zsuzsannához és Hannuska Budowskionkához szól, semmilyen formai vagy tartalmi szempontból nem látszik kapcsolódni az előző kilenc vershez, sőt, regiszterét tekintve is ellentétes a ciklus többi elemével. Ennek ellenére úgy gondoljuk, a kódex számozása valószínűleg joggal tekinti a ciklus részének az utolsó két verset, hiszen a Júlia-versek után szintén következik más kedveshez írott, illetve latrikánus regiszterbe tartozó vers is. Így van ez még akkor is, ha a Celia-ciklus története a kilencedik verssel lezárul. Ebben Balassi aláveti magát a szerelem hatalmának; ez a szerelem pedig nem jelentheti a latrikánus, a ciklusba foglalt udvari költészettel össze nem illő szerelmet, melyet az utolsó két vers képvisel; ez a Celia iránt érzett szerelem győzelmének tűnik a költő fölött. A következő két vers azonban felülírja ezt a nyugvópontot, noha a versek narrátora Celia miatt nem szorul az alantasabb szerelem vigaszára.

4. A Szép magyar komédia

A legszembetűnőbb jelenség, hogy a Júlia- és Celia-ciklus mennyire hasonlít egymáshoz. Egynemű, homogén ciklusokról van szó, melyek egy mitológiai szereplőkkel gazdagított szerelmi történetet adnak elő. A Júlia-ciklus gerincét az inventio poetica-alciklus alkotja. Ezeket a verseket, úgy tűnik, Balassi elküldte Júliának, hiszen az alciklust záró 58.

vers hosszú, argumentumszerű címében arra panaszkodik a költő, hogy „sem szóban, sem levélben” nem vett választ. Ez a megjegyzés pedig amellet a hipotézis mellett szól, hogy a *Szép magyar komédia* előszava a Júlia-versek megjelentetésének szándékát mutatja: az általa megjelentetett ciklus „nemcsak ékes énekekkel is, és valami dolgok az én szerelmemben megtörténnek, mindazokról írt szerelmes levelekkel gyönyörködteti ti Kegyelmeteket,” azaz az erdélyi asszonyokat. Az előszó mindenképpen még Balassi életében íródott; feltételezhető, hogy még életében meg is jelent, hiszen a Fanchali Jób-kódex anyaga és a ma ismeretes nyomtatványtöredék közt (mely Balassi halála után látott napvilágot) komoly eltérések vannak, melyek arra mutatnak, hogy Fanchali Jób János egy másik, feltehetőleg korábbi változatot használt fel másolatának készítéséhez.⁴ Arról, hogy a Júlia-versek nyomtatásban megjelentek volna, mindenesetre nincsen tudomásunk, viszont ismeretes, hogy a *Komédia* és a versciklus között erős összefüggés van; e kapcsolat pedig szintén Balassi versciklusszerzői tudatosságára utal. Két vers ugyanis mindkét műben szerepel, nem teljesen azonos változatban, melyek a ciklus fontos részeit képezik, különösen a ciklus Celiáról szóló részét lezáró 58. számú darab. A ciklusok különös sajátossága, hogy mindkét ciklus egy-egy verse is akrosztichontöredéket tartalmaz. Az 51. számú Júlia-vers akrosztichontöredéke azt mutatja, hogy a vers eredetileg nem Júliához készült. Úgy látszik, már a régi magyar szerelmes vers történetének elején előfordul, hogy a költő másik múzsa nevére írja át egy korábbi versét, mely eredetileg (Farkas?) Zsuzsannához íródott. Ráadásul anélkül teszi mindezt, hogy az akrosztichont teljesen eltüntetné. Ez az alkotás bekerült a Júliának megmutatott *inventio poeticák* közé; maga a versszerző találmány tehát nem a Júlia-ciklus idejében bukkan fel először, csupán itt nevezi meg ekként a versek e csoportját. A Célia-ciklus hetedik darabjában Júliát és Céliát hasonlítja össze egymással a költő; e vers akrosztichonja JEADVIGAM, melyből a Hedvig (Jadвига) női név olvasható ki. Csábító lenne a gondolat, hogy Céliát ezzel a hölgyvel azonosítsuk, sajnos azonban éppen a Júlia-ciklus más kedvest jelző akrosztichonja figyelmeztet, hogy a vers eredetileg egy másik szereplőhöz is íródhatott.

Balassi ciklusai többféleképpen is értelmezhetőek, s bizonyos sajátosságait tekintve még mindig nem tudjuk magyarázni. Az életmű poétikai és nem biográfiai szempont felőli értelmezése több probléma megoldásához vezethet. Horváth Iván fentebb hivatkozott tanulmányának talán igaza van: a kódex mindenesetre éppen sokféle problémája miatt jó; talán úgy jó, ahogy van.

⁴ Eckhardt Sándor: *A Szép Magyar Komédia*. In Balassi-tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Bp., 1972.